

Op zoek naar een cultuur van gedeelde verantwoordelijkheid in de huidige crisis

Prof. dr. L. Bekemans, voorzitter Stichting Ryckevelde vzw

Zoals een mechanische wet leidt de huidige zware financiële en economische crisis tot economische, politieke, sociale en culturele schokken die het maatschappelijk weefsel onder druk zetten. Het galoperende globale politieke en economische landschap schokt het leven van de Westerse mens. De knel- en breekpunten zijn duidelijk; de antwoorden en oplossingen onzeker.

Laten we kijken naar de oorzaken, redenen en gevolgen zonder in de val te trappen van een goedkoop publiek discours. Hoeveel geweld en menselijk leed zijn aanwezig in een crisis die werk, waarde, onvolledige levensprojecten, lotverbintenis in een mum van tijd ziet opbranden? We kunnen ons afvragen hoeveel bekommernis aanwezig is bij de politiek, om die te meten, er de nodige aandacht aan te schenken en er zodus een naam en een betekenis aan te geven die de korte termijn overschrijdt en de persoon centraal plaatst.

Overal in onze landen beweegt er zich een ondergedoken massa van mensen die afzonderlijk hun individuele rekening maken met de crisis, niet enkel in termen van basis behoeften, levenskwaliteit, identiteit en sociale omkadering, maar ook in termen van een verlies aan waarden en zingeving. In de globale confusie van de crisis en verbijstering van het financieel systeem, blijft de vraag naar werk en werkzekerheid de centrale uitdaging voor elke oplossing. Heel vlug ervaren we bovendien dat zonder werk de postmaterialistische rechten van de (post-) moderniteit bedreigd worden door een spiraal van angst en onzekerheid.

Zonder werk, zonder hoopvol perspectief komen het publieke discours, het collectief goed en de wederzijdse actieve verantwoordelijkheid van burger en Staat in een ander daglicht te staan. Het protest en straatgeweld in Londen n.a.v. de G20, in Straatsburg n.a.v. de viering van het 60-jarig bestaan van de NAVO en in zovele steden waar internationale topbijeenkomsten plaats grijpen, vervullen paradoxaal uiteindelijk de enige zichtbare vertegenwoordiging vandaag van deze wereld die niet weet tot wie het zich moet richten om gehoord te worden. De gevolgen zijn zichtbaar in vele domeinen. De politiek is in moeilijkheid omdat ze het probleem onderschat heeft, de exclusieve controle over de beschikbare middelen verloren heeft in de interdependente wereld en aan geloofwaardigheid heeft ingeboet. De wetenschap heeft het probleem in theorieën gegoten, wereldvreemd gemaakt en vergoelijkt met woorden als kennis, concurrentie, bevoegdheden en professionaliteit. De cultuur wordt herleid tot een loutere (over)consumptie. Een eenzijdig kapitalisme heeft het oorzakelijk welvaartsverband tussen kapitaal en arbeid verbroken en een globale markt gecreëerd zonder hart. De civiele samenleving wordt dan ook een centrale pijler van socio-economische, ecologische duurzaamheid en sociale verbondenheid die een uitweg garandeert aan de huidige crisis.

Het kapitaal zonder arbeid is zo één van de motoren geworden van deze crisis. Het heeft de complexiteit van de globalisering herleid tot een louter economische dimensie i.p.v. van grotere aandacht te schenken aan het beheer van economische, politieke, sociale en culturele diversiteiten op verschillende vlakken en niveaus. Dit institutionele deficit op mondiaal, Europees en nationaal niveau heeft geleid tot een verwaarlozing van de waarden-georiënteerde maatschappelijke ontwikkelingen en tot een beheer van de diversiteit waar de retoriek centraal staat en niet de waardigheid van de persoon in zijn ontwikkeling. Het bevorderen van een institutionele, politieke, civiele, sociale, territoriale en (inter)culturele dialoog in zowel formele als informele vormen moet kunnen leiden tot een noodzakelijke gezamenlijke politieke actie, gebaseerd op een gemeenschap van gedeelde waarden, en dit in het belang van het gemeenschappelijk goed, van het globale tot het lokale niveau.

De virtuele (speculatieve) economie, gestuwd door weinig gereguleerde financiële markten en een (te) autonoom opererend banksysteem is als een zeepbel doorprikt met de zwaarste economische crisis sinds de Tweede Wereldoorlog als gevolg. De dramatische gevolgen voor de reële economie en de samenleving doen evenwel het (ethisch) besef voor de overdrijvingen van de markteconomie sterk toenemen. We beleven wellicht naast de huidige economische crisis ook een spirituele crisis. Een herbronning van de grondbeginselen van onze westerse maatschappij dringt zich dan ook op. Vorming en onderwijs zijn hierin vitaal.

De economische, financiële en sociale ontwikkelingen beïnvloeden bovendien sterk het democratisch besef van onze samenlevingen, de betrokkenheid van de burger tot het bestuur en de realisatie van het gemeenschappelijk goed. De democratische verantwoordelijkheid die in het Westen de winnaars en verliezers van de globalisering samen houdt en een vreedzame oplossing garandeert tussen belangen, conflicten en categorieën mensen in een perspectief van interne en externe solidariteit blijkt zwaar onder druk te staan. De kern van het Westers project van de moderniteit steunde op een gereguleerde, beredeneerde en respectvolle wisselwerking tussen kapitalisme, arbeid, de sociale staat en de democratie waarin de burger zich actief betrokken moet voelen. Visie of utopie in de huidige context? De EU probeert in een uniek integratieproces gemeenschappelijke en coherente antwoorden te zoeken op de economische, sociale, politieke en culturele ontwikkelingen binnen een nieuwe institutionele architectuur; dit gebeurt echter teveel in gespreide en (te) voorzichtige orde gezien de huidige globale uitdagingen.

Is het deze alliantie die vandaag in crisis is, met verwoestingen eerst cultureel en politiek, en dan sociaal? Het resultaat is de nieuwste scheiding van de (politieke) elite; ze sluit zich op in een legitieme aristocratie van talenten, onbekwaam echter om algemene verplichtingen te erkennen, het publiek goed na te streven, een debat te lanceren dat spreekt tot de burger en collectieve waarden belichaamt. Doorheen dit mechanisme verandert de elite zich in een aparte klasse en wordt ze minder een gedreven groep mensen die getuigen van regels die voor iedereen gelden en publiek het privilege uitvoeren van het dragen van verantwoordelijkheid.

Het gevaar is reëel dat sociale breuklijnen ontstaan. Zonder een alliantie tussen kapitaal en arbeid, tussen verantwoordelijkheid en democratie en tussen burger en bestuur krijgt de geldeconomie een verbazingwekkende culturele centraliteit in onze tijd, dus een collectieve legitimisering van de verzakeling van de samenleving. Met het resultaat aangeklaagd door Michael Walzer, Amerikaanse politieke theorist en filosoof, wanneer ze de eigen grenzen overschrijdt en zonder enige culturele of morele limiet probeert sociale en culturele goederen en diensten te verwerven en te (over)consumeren zoals handelswaar, privileges, gunsten, vrijstellingen en opdrachten.

Dit is de reden waarom de huidige crisis een legitimiteitscrisis dreigt te worden, een probleem van stijgende ongelijkheid, een probleem van de representatieve democratie. Het gevoel van uitsluiting van de verliezers kan de grondbeginselen van ons democratische bestel ondermijnen. Nooit is het belang van globaal en meerlagig bestuur zo evident gebleken. Het principe zelf van burgerschap, de wederzijdse verantwoordelijkheid en solidariteit, de relatie tussen vrijheid en macht, het paradigma van de mensenrechten als basis van het internationaal systeem, de plaats en verantwoordelijkheid van Europa in het internationaal politieke landschap, allen hebben nood aan een nieuwe verankeringsstructuur. Deze noodzaak is des te meer dringend in een tijd waarin de nieuwe verliezers van de globalisering geen politiek aanspreekpunt, een bepaald territorium of platform hebben om hun protesten te laten horen. De erkenning van de genius loci van de stedelijke en regionale context is daarom van cruciaal belang voor het behoud van de sociale cohesie, menselijke convivialiteit en solidariteit binnen de radicale veranderingsprocessen.

Indien geen vertrouwenswekkende antwoorden worden gegeven riskeert het Westen te verliezen, geconfronteerd met de unieke vraag die telt: wat is uiteindelijk de efficiëntie van de democratie, haar capaciteit tot antwoord op de uitdagingen van vandaag, haar drempel van gevoeligheid en zorg voor de menselijke zekerheid? Hoeveel nieuwe armoede kan men verdragen in eigen huis, wanneer men voor decennia op televisie de armoede heeft aanschouwd? Welk internationaal beleid weet te creëren en vertrouwen in te boezemen? Is het in staat tot gezamenlijke politieke actie en gedeelde solidariteit of enkel tot medelijden iets dat morele maar zeker geen politiek waarde heeft?

In aanwezigheid van zulk een democratisch ongenoegen blijkt de gedachte aan een conservatieve revolutie, gericht op sterke figuren en de afwezigheid van de Staat en zijn regels actueel. De politieke elite moet zich evenwel richten op zijn verplichtingen voor gelijkheid, de lange weg naar insluiting en de rechten van iedereen om politieke vrijheid samen te brengen met materiële en menselijke zekerheid. Een radicale hertekening van rechten en plichten op alle bestuursniveaus van de stad tot de internationale organisatie dringt zich op (en is mogelijk) waarbij economische, politieke, sociale, civiele en culturele actoren betrokken worden en de (wereld)burger zich beschermd en geïnspireerd voelt door een visie belichaamd door politiek leiderschap. Op de G20 is alvast de

noodzakelijke aanzet gegeven voor een radicale hervorming van het globale financiële systeem. De eerste signalen op een moralisering van onze economie, hoeksteen voor een waarden-geörienteerde en persoonsgebonden samenleving, van de stad tot de internationale samenleving, zijn hoopgevend ... Veel hangt echter af van dialoog en wederzijds leren in gedeelde verantwoordelijkheid...

Léonce Bekemans

Prof. Dr. Jean Monnet leerstoel “Globalisering & Interculturele dialoog”, Univ. Padua (I)

Voorzitter “Ryckvelde”

Brugge 12/04/2009